Zlatkova, L.A. (2022). Rhythmical models of folk art – a way to educational integrity. *Problems of Education in the Fourth Industrial Revolution Era. European Scientific e-Journal*, *1* (16), 57-67. Ostrava: Tuculart Edition. (in Bulgarian)
Златкова, Л.А. (2022). Към цялостност в образованието – чрез ритмичните модели на народното изкуство. *Problems of Education in the Fourth Industrial Revolution Era. European Scientific e-Journal*, *1* (16), 57-67. Ostrava: Tuculart Edition.

DOI: 10.47451/ped2022-01-01

The paper will be published in Crossref, ICI Copernicus, Internet Archive, Google Scholar, Academic Resource Index ResearchBib, JGate, ISI, CiteFactor, eLibrary, Ukrainian National Library databases.

Liuba Atanasova Zlatkova, Associate Professor, PhD in Methodology of Music Education, Department "Music Aestetics, Music Education and Performance", Faculty of Education, Konstantin Preslavsky University of Shumen, Shumen, Bulgaria.
ORCID: 0000-0001-8590-6052. Semantic Scholar: 147388325.

Rhythmical models of folk art – a way to educational integrity
(in Bulgarian)

Abstract: The paper describes the folk art/folklore as a system with different elements (each individual art), which work and coexist, forming a symbiosis. Every single art has its own characteristics, but its development depends on the others. These parts – the trinity, called folk song (music, poetry and dance); the fairy-tale; the proverb – came to us thanks to word-of-mouth. However, folk art is not just that, it is also a ritual bread, embroidery, an ancient Bulgarian home. This entirety has its own symbols, that give us knowledge of everything – of who are we and what our Way is. Rhythm is the founding principle, upon which this entirety is built. Understanding folk art as a symbiosis, a hologram and a system may help children see not only the different parts of the world, but the world as a whole, and that could potentially change the entire educational paradigm.

Keywords: rhythmical model, hologram, integrity, folk art, educational entirety.

Люба Атанасова Златкова, Доцент, доктор по Методика на обучението по музика, Катедра „Музикална естетика, музикално възпитание и изпълнителство", Педагогически факултет, ШУ „Епископ К. Преславски", Шумен, България.
ORCID: 0000-0001-8590-6052. Semantic Scholar: 147388325.

Към цялостност в образованието – чрез ритмичните модели на народното изкуство

Резюме: В изложението се разглежда симбиозата между различни взаимосвързани елементи – народна песен, приказка, пословица, както и шевица, ритуален хляб и народният дом, в основата на които лежи ритъмът като природен принцип. Изведено е

понятието Ритмичен модел, като повтаряща се конструкция и носител на смисъла. Това дава възможност на автора да предложи вместо фолклор, по-широкото понятие – народно изкуство. Народното изкуство е сравнено с холограма, със система, в която елементите си взаимодействат и се развиват с промяната на човешкото мислене. Символите, които изграждат това цяло носят знание за това кои сме и какъв е нашият Път. Разбирането на света като цялостност, без да се разделя изкуствено на елементите си, ще даде възможност на децата по-лесно и успешно да разбират явленията и процесите, а образователната сфера да повиши качеството на обучението и възпитанието.

Ключови думи: ритмичен модел, холограма, интеграция, народно изкуство, образователна цялостност.

"Цялото е повече от сумата на неговите части." (Шмит, 2019)
Лудвиг фон Берталанфи [1]

Въведение

Светът е единно цяло, частите на което са в непрекъсната взаимовръзка, както частите на една система. През 1928 г. германският биолог Карл Лудвиг фон Берталанфи (1901-1972) предлага общата си теория на системите като широк инструмент, който може да бъде споделен от много различни науки. Понятието "система" се определя като набор от елементи, които взаимодействат помежду си и могат да бъдат субекти от различно естество.

Системите се характеризират чрез структурните си характеристики, като връзка между компонентите и функциите им, както например в човешките системи елементите имат обща цел. Различните нива на системата си взаимодействат помежду си, така че да не са независими едно от друго (*General System Theory: Foundations, Development, Applications, 1976*).

Тази теория допринася за появата на нова научна парадигма, основана на взаимовръзката между елементите, изграждащи системите. Принципите, които стоят зад тези взаимодействия са природните принципи, разглеждани от частните науки от различни позиции. Един от тях е Ритъмът като двигател на живота. Той е основен, организиращ фактор във Вселената. Като такъв управлява всички процеси в житейския път на човека и във физически, и в духовен план. Ритъмът е в основата на съществуване и на музиката, и на всички изкуства. Неговият цикличен характер определя развитието на цялото и изменчивостта на неговите елементи.

Същност на концепията – Ритъм, танц, ритмичен модел

"В началото бе Ритъмът! Така започва Библията на музиката." Това са думи на големия немски диригент Ханс фон Бюлоф (*Шмит, 2019*), съвременник на Брамс, Лист и Вагнер, и те показват важността на явлението Ритъм в музиката – едно от основните изразни средства и "виновник" за голяма част от жанровата ѝ характеристика.

Всеки жест или движение, започнали без определен ритъм, с повторението си постепенно стават ритмични. Ритъмът предопределя времетраенето на всеки акт, последващата го трансформация и разпространението ѝ в психическите и мисловните сфери на човека. Ритъмът на индивида предопределя формата му. Той представлява своеобразна константа в динамиката му. Ритъмът е осезаемата за нас пулсация на вселената, към която всеки по свой начин се стреми да бъде в унисон (*Одаджиев, 2016*).

Ритъмът като музикалноизразен елемент може да се приеме и като причина за съществуването на т. нар. първични музикални жанрове – *песен, танц и марш*. Последните са наречени от Дмитрий Кабалевски "трите кита, трите стълба на музиката", тъй като на тяхната основа в историческото развитие се появяват и ораторията, и кантата, и сюитата, и операта, и балета и много други жанрове, които са подвластни на цикличност и повторяемост благодарение на ритъма (*Кабалевски, 1976*).

Танцът е вид изкуство, при който в най-голяма степен участва движението. То заедно със смяната на положението на човешкото тяло са средствата за създаване на художествения образ (*Havelock Ellis, 1923*). *Танцът* е този първичен жанр, който в най-голяма степен се подчинява на ритъма, а ритъмът от своя страна определя спецификата на неговите производни – различните танцувални жанрове. В основата на всеки танцувален жанр стои комбинация от ритмични елементи, които го правят уникален, които му дават име и самостоятелност и които като цяло се повтарят на принципа на остинатност. Благодарение на това ритмическо построение можем при прозвучаването на музика със съответния танцувален характер да познаем какъв е танцът. Нещо повече, имаме възможност, при наличието на знание за историческия период на музиката, за националните ѝ характеристики и пр., да открием каква е принадлежността на този танц. С други думи, да усетим атмосферата на времето и пространството, да надникнем в домовете на хората, живели тогава, да се потопим в битието им, да разберем условно

как мислят. Тази конструкция, която като ритмически код ни дава знания за всичко това, наричаме *Ритмичен модел на танцовия жанр*.

Ритмичен модел

Ритмичният модел в музиката най-общо представлява дву- или четиритактово построение, има специфична метрическа пулсация, темпо на протичане, характерен ритъм и ритмични групи и логически акцент, който ги обединява. Това построение се повтаря на принципа на остинато и благодарение на неговото проследяване и разпознаване в процеса на протичане на музикалната мисъл може да се разбере какъв е танцът. И не само това – да се разбере към коя историческа епоха принадлежи, от каква националност са хората, които са го танцували и слушали музиката му, дори и как се танцува този танц – по групи, смесено, по двойки. В по-общ план този своеобразен ритмически код съдържа в себе си знание за духовното и културно ниво на човека (*Златкова, 2020*).

Ако разглеждаме ритъма само като част от музикалното изкуство, това означава да погледнем на многоизмерния свят единствено в неговата двуизмерност. Ритъмът не е нито само в музиката, нито само в един клон на науката. Ритъмът е живота. Ритъмът е вселенски принцип и следователно всичко в нас и около нас се подчинява на неговите закони.

"Ритмите увличат в своето движение цялостния живот на хората и обществата: поведенията във времето и естетическите преживявания, преместванията в пространството, както и порядъка на времето. Няма живот без ритъм, т. е. без различна подредба на фактите, които се повтарят като неизменно комбинират периодичност и прекъсване." (*Шмит, 2019*)

Ритъмът управлява битието на човека и във физически, и в духовен план. В широк смисъл той обуславя вселенските цикли, следователно стои в основата на мисленето, което се проявява в човешките действия, и се отразява в изкуството като форма на проявление на Битието. Можем да предположим, че цялата човешка култура и цивилизация е заключена в артефактите на всяко изкуство, независимо от това какъв е техният материален израз. Най-общо ритъмът може да се сравни със скелета в човешкото тяло. Въображението създава индивидуалност, изразните средства на изкуството извеждат на живот трансформирано и стилизирано знание. А ние, днешните хора, разчитайки езика на всяко изкуство като символност, може да получим информация, да видим кар-тината на отдавна минали причини и следствия, облечени в цветове, шарки, фигури, слова, музика. Може да се каже, че Ритмичните модели във всяко изкуство са паметта на материала, от който то

е създадено и носят енергията на създателите си. Още по-точно – бележат и пътя на еволюцията на homo sapiens – еволюция на мисленето и на съзнанието.

Светът като холограма. Ритмичните модели като холограма

В средата на 20 в. двама изтъкнати световни мислители, работещи в различни аспекти на науката – физикът Дейвид Бом и неврофизиологът Карл Прибрам изказват хипотезата, че Вселената представлява гигантска холограма и така, както всяка част на холограмата съдържа образа на цялото, така и всяка част на вселената го обгръща. Следователно "ако знаем какъв подход да изберем към нея, можем да открием по принцип цялото минало и неявните следствия за цялото бъдеще, които са също забулени във всяка малка част на пространството и времето" (*Талбът, 2003*). С други думи можем да открием навсякъде това, което търсим, ако познаваме елементите му, които могат да ни насочат.

Холограмата е триизмерна, но притежава свойство да съдържа информация за цялото във всяка нейна част, а това означава и в нас, и във всяка наша клетка, т.е. всяка материална частица може да се тълкува като холографска лента, която съдържа отговори на въпроса за миналото.

Вселената е ритмически организирана и измененията се извършват на ритмически тласъци. От смяната на деня с нощ, през пулсирането на кръвта, житейските цикли, живота и смъртта, до смяната на цивилизациите и културните процеси, всичко е ритъм, а неговите елементи следват определени закономерности и се проявяват на принципа на модалност. От това произтича изводът, че житейските събития, явления, цикли имат причинно-следствена връзка помежду си и могат и самите те да се разглеждат като *ритмични модели*. Под понятието *Ритмичен модел* в широк смисъл ние разбираме последование, изградено от елементи на една и съща сфера, които имат свой условен център, пространствено-времеви параметри и скорост на проявление и което се повтаря на принципа на остинато (*Златкова, 2020*).

Формално Ритмичният модел може да се сравни с миниатюрна холограма, носител на информация за епоха, националност, бит и духовност на народа, който го е втъкал в изкуството си, в културата си, в цивилизацията си. Що се отнася до съдържателния аспект на това понятие, то той е знание за човешката еволюция в най-широк смисъл. В контекста на съвременното развитие на мисленето, научните открития и бързите промени в схващанията за съществуването и еволюционния ни Път, все повече се очертава

концепцията, че всичко около нас и вътре в нас е свързано и е подчинено на единни математически принципи. Тези принципи са неизменни, но позициите, от които се разглеждат дават различен поглед върху техния смисъл и съответно върху влиянието им за конкретната личност, народ, епоха.

Народното изкуство като личностен микрокосмос.

В най-кондензиран вид общото знание за епохата, народа, неговата космогония и духовно ниво е заключено в изкуството, което е създал – *народното изкуство.* Защо народното изкуство съдържа това знание и какво разбираме под понятието "народно изкуство"?

Ние приемаме, че изкуството е част от Цялото мироздание и като такова то го отразява като холограма. Цялото е Макрокосмосът в лицето на Вселенско, планетарно и земно, а Микрокосмосът е светът на човешката личност. В израза: "Каквото горе, такова и долу" е събрана идеята за цялостността на всичко, което е в нас и извън нас (*Аткинсън, 2017*). В този смисъл изкуството може да се приеме и като излив на Микрокосмоса, в който е вложен Макрокосмосът – знанието за това кои сме и накъде отиваме.

Съществуването на един народ и преминаването му през историята е свързано с две неща: слово и дух. Слово, за да създаде и материализира битието си, дух, за да изпълни мисията си и да създаде бъдеще! Фолклорът е колективният АЗ на народа. Чрез него homo sapiens вгражда себе си в камъка на епохата, пренася мисълта си, знанието си за света и Космоса. Фолклорът представя космогонията на човека, а развитието му върви от колективно и анонимно към индивидуално и именувано.

Народното изкуство е цялостна и активна система, съдържа в себе си няколко елемента, които са в симбиоза, зависят един от друг, взаимодействат си и се развиват така, както се развива мисленето на човека - създател. Като цялостност фолклорът или народното изкуство представлява неписано знание – разказано, изговорено, изпято, танцувано - това, за което казваме, че се предава от уста на уста. Тази характеристика, обаче, представлява много малка част от неговите проявления. Народното изкуство е вплетено и в носиите на българина, във фигурите, които момата втъкава, подготвяйки чеиза си, в цветовете и шарките, във фигурите, които редува със забележителна ритмическа последователност, в символите по ритуалните хлябове, които и днес пекат нашите баби. Тази ритмика разказва от къде е девойката, какъв е нейният род, дали е голям или не, богат ли е. Ритмическите

фигурални композиции имат функция да запазват, да подпомагат продължаването на рода, да благославят. Народно изкуство са и писаните каручки, и резбата по портите, и дома на българина.

Традиционната народна духовна култура обхваща вътрешното и социално-психологическото съзнание на хората, което съответства като информация в колективната жива памет, проявява се в определени норми на поведение, действия, художествено творчество и пр. Понятията народно изкуство и фолклор могат да се разглеждат като аналогични, що се отнася до това, че те изразяват същността на духовното и културно развитие на народа ни в един отдалечен исторически етап. В него художественото изразяване с различни средства е част от битието и човекът, който използва тези средства няма потребност да оставя името си като автор на своите творения. Изследователите дават различни тълкувания на фолклора и цялото народно изкуство и разглеждат неговите елементи от позицията на научната сфера, в която работят.

Ние приемаме, че народното изкуство е неделима цялост, която е необходимо да се разглежда като жизненост и функциониране в общността, която го е създала и показва етапа на духовно развитие на хората от това време.

Народното изкуство като цялостност и система

Различните изкуства в рамките на народното изкуство е необходимо да се възприемат като частите на едно цяло, в основата на които стои основен принцип – принципът на ритмичността и който се проявява под формата на ритмични модели. Следователно в този смисъл Ритмичният модел е навсякъде, а всяко изкуство разкрива света чрез своите изразни елементи (език) и скрива онова, за което светът още не е готов. Приемаме, че *Цялото е човешката еволюция. Тя може да се сравни с глобален РМ (Цяло=РМ). Елементите му са различните проявления на изкуството и културата. Всеки един от тези елементи представлява по-малък РМ, който също се проявява на принципа на остинатност, в него е закодирана частица от времето и се отразява космогонията на човека.* РМ във всичките му проявления е холограма – проявление на духа, вълна! Считаме, че вместо понятието фолклор е по-подходящо да се използва широкото понятие народно изкуство, към което освен изброените елементи принадлежи и строителството (градежа) на дома като сакрално място за човека.

Всеки елемент на народното изкуство, както и цялото могат да се разгледат през призмата на външното, видимото и вътрешното, скритото знание. В това отношение народното изкуство има много какво да разкаже.

Изводи

В съвременността елементите на народното изкуство се приемат по-скоро с тяхната външна характеристика, която е насочена към изказ, приложимост и декорация, към провеждането на обряда в рамките на традицията, без да се разбира какъв е, защо се прави, с какво е свързан, какви последствия носи. Модерни са везбите в облеклото, но без да се разбира какво казват, за какво са предназначени, с какво се свързват и дали са приложими, също както и техните предшественици татуировките, които днес са мода, но символиката зад тях се пренебрегва. Днес ние сме подвластни на формата, без да познаваме съдържанието. Познаваме конструкцията, но не знаем за какво служи, дали помага или вреди. Нямаме знание, но не признаваме липсата му.

Съдържанието на цялото, наречено народно изкуство е неразривно свързано с ритъма и природните цикли, със законите на космоса. Тези закони се изповядват от всички философски школи на миналото и в основата им стоят природните закони. Тези принципи са втъкани в елементите на народното изкуство под формата на ритмични модели, изразени с различни изразни средства с помощта на символиката – числото, фигурата, цвета, формата, думата, движението, звукът. Ако знаем азбуката, можем да прочетем какво е написано, да разберем какво е съдържанието и да го приложим в живота си.

Образователни насоки

Народното изкуство е неделимо цяло с взаимно-допълващи се и взаимозависими елементи. Такъв е и светът – цяло, което живее и се развива на основата на принципите в природата и ритъма като основен принцип. Цялостно е и възприемането на света през детските очи. Детето възприема цялото, живее в него и с него, взаимодейства си с елементите му, но не ги дели в съзнанието си. Когато попадне в системата на образованието се случват няколко неща: Светът започва да се диференцира на части преди да е възприет като цяло, т.е. анализирането се случва преди синтеза.

От теорията е известно, че при възприемане на едно явление, предмет, процес, първо то/той се възприема цялостно, придобива се някаква

представа за него, която е непълна и по-скоро неясна, но е основна. Чак след това, след като се пристъпи към възприемане отново и отново, представата се допълва и става устойчива. Тогава, а не преди това, е необходимо да се обърне внимание на: какво е това, как функционира, защо ни харесва/защо не ни харесва, кое го прави уникално. С други думи, едва тогава е необходимо взорът да се обърне към тези негови елементи, които го открояват, които го правят различно, които създават определена емоция, които карат детето да пита, да търси и намира. Този етап е етапът на анализиране, на разделяне на цялото на части, за да се разбере как то работи. Накрая логично идва новото обобщение – синтезът, който е на по-високо стъпало от първоначалното обобщение. Едва тогава, на базата на възприетото, на анализираните му елементи, е възможно да се сглоби новият образ, който е по-ясен и има по-високи качества. Това е логичният път за получаване на каквото и да е знание и свързването му с наличните други.

В днешно време обаче, анализът предшества синтеза и в представата на детето цялото се губи. В този процес не трябва да се забравя и друг важен фактор – всяко дете има различна психика, по различен начин възприема света, има различно технологично време на разбиране и усвояване на информацията и не на последно място – темперамент, характерови особености. Детето има потребност да получи знанието не наготово, а да го открие така, както умее. Да открие гледайки, слушайки, наблюдавайки, правейки, но не в един час заедно с всички, които правят едно и също. Защото начините, по които всеки възприема и реагира на едно и също нещо са различни, различните страни на изследваното явление правят по-силно впечатление на един, а на друг – други. Един оценява цветовото разнообразие, друг чува звуците при взаимодействие на предмета с други предмета или при удар, трети съобразява формата и големината му, четвърти го рисува в съзнанието си с думи. За това днешното образователно мислене, насочено към разделяне на света на части и изучаването им без да се разберат принципите и взаимодействията между тези части все повече води до неразбиране на връзките между предметите, явленията в света и процесите. От тук идва и невъзможността да се правят изводи, и да се търсят възможности за намиране на нови начини за работа в непозната ситуация.

Дискусия

Цялостният характер на образованието в настоящето и бъдещето вече е от първостепенна важност, защото на детето се дава възможност на види

света по начин, различен от досега използвания принцип на диференциация. Детското възприемане на света е цялостно и светът е неделим. Елементите му си взаимодействат естествено, без детето да влага разбиране за тях и принципите, които ги движат. Първоначалното възприемане на всяко непознато явление или предмет е за да се получи обща представа за него. Според Б. Тодорова „Анализът разглежда изучавания обект в неговите съставни елементи като йерархична или нейерархична система. Посоката на анализа е винаги от следствието към причината. Синтезът… е обединяване, съединяване и/или свързване на отделни части на обекта, процеса, явлението, системата и т. н. до получаване на единно цяло… Той е основен метод за формулиране на изводи при обобщаване на проучената информация след предварително проведен анализ. Посоката му е от причината към следствието“ (*Тодорова, 2020*). Цялостният поглед позволява да се правят връзки между елементите на предмета, явлението или процеса, а това създава гъвкавост на мисленето, развива творчеството и позволява да се работи по-лесно и ефективно върху иновативни проекти. Познаването на ритъма като принцип и на елементите на народното изкуство като система, ще позволи на тази основа да се правят различни изводи, а този модел да се използва във всяка жизнена сфера.

Обобщение

Светът се променя с много бързи темпове и това, което до вчера е изглеждало фантазия, днес се превръща в реалност. Тази нова действителност – дигитална, техническа, с неизвестни, е фактор, който трябва да ни накара да променим начина, по който я възприемаме – природата, хората, взаимоотношенията. Изменящият се свят изисква основна ревизия на начините, по които си взаимодействаме, както и тези, с които възпитаваме нашето бъдеще – децата. Училището се стреми да обнови ресурсите си, техническата база, дигитализира се, но все по-често резултатите, които нашите деца постигат на изпити, състезания и най-вече в житейски ситуации, показват, че информацията, която е получена под формата на уроци в училище не се разбира, не се намира приложението и в житейски аспекти, не се правят връзки между едно или друго явление, процес, събитие. Липсва онази променлива величина, което се нарича намиране на решение отвъд познатото, търсене на допирни точки с наглед нямащи общо помежду си елементи, с други думи, да се търсят възможности

човек да използва всички необходими ресурси в съзнание и подсъзнание, за да реши един житейски, професионален и какъвто и да е казус.

Считаме, че днешното училище би могло да погледне на образованието през призмата на народното изкуство – от една страна да приеме неговата цялостност, която функционира като жив организъм, а от друга – да използва елементите му в различните етапи на образователната стълбица – и формите, и фигурите в математическата сфера; и цветовете и формите в изобразяването; и словото – приказката с нейните изводи, които са подчинени на природните принципи; и пословиците, които директно наставляват на тяхната основа; и с движенията на танците, които отразяват движението на небесните светила в техния път и слънцето като център на системата; и с неравноделността, в която е заключен кодът на българите. Това ще направи училището по-приятно място, ще мотивира всяко дете да развива своите уникални способности въз основа на неговите заложби, ще се създаде атмосфера на откривателство и търсене на нови пътища за решаване на каквато и да е ситуация, за развитие на въображението с помощта на изкуството като средство за обучение, ще се намали агресията, а в далечен план ще стимулира човек да учи през целия си живот.

Използвани източници:

Аткинсън, У.У. (2017). Кибалион. Дигитален център "Мария Арабаджиева" ЕООД.

Златкова, Л. (2020). Ритмическо възпитание за педагози, Шумен, Университетско издателство "Епископ К. Преславски".

Кабалевски, Д. (1976). Трите стълба на музиката. София: Музика.

Одаджиев, Св. (2016, 30 април). Танго – от дуалност към единство. Иззето на 20 ноември 2021 г. от http://notabene-bg.org/read.php?id=369

Талбът, М. (2003). Холографската вселена. София: "Изток – Запад". ISBN 978-954-321-503-0.

Тодорова, Б. (2020). Природни основания за синтез в познанието и обучението, Академично издателство „Русенски университет", Русе. ISBN 978-954-712-814-9.

Уокър, Алън (2009). Ханс фон Бюлов: Живот и времена. Оксфорд, Англия: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-536868-0.

Шмит, Жан-Клод (2019). Ритмите през Средновековието. София: Изток – Запад.

General System Theory: Foundations, Development, Applications (1976). New York: George Braziller. ISBN 0-8076-0453-4. (на англ.)
Havelock Ellis (1923). The Dance of Life. Britannica. (на англ.)

Бележки:

[1] Лудвиг фон Берталанфи – австрийски биолог, основател на Общата теория на системите, която допринася за появата на нова научна парадигма, основана на взаимовръзката между елементите, изграждащи системите.